

Sankó László¹

2016. 03. 26.

Ha közelebbről szemügyre vesszük a magyarországi beatkorszak kezdeteit, úgy tűnik, kétféle zenésztípust különíthetünk el egymástól. Voltak a lelkes amatőrök, akik mindenféle zenei előképzettség nélkül, de például technikai tudással vagy jó személyes kapcsolatokkal rendelkeztek. De minden fontosabb együttesben kellett a „profik” is, olyanok, akiknek volt valamiféle zenei előképzettsége. (Gondolok itt például Mihály Tamásra² az Omegából, vagy Schöck Ottóra³ a Metróból, de tudvalevőleg te sem mindenfajta előzmény nélkül léptél zenei pályára). Te is látod-e ezt a kettősséget? Ha igen, mit gondolsz, mi volt az egyik típus feladata a munkamegosztásban, és mi a másiké?

Valóban kétfajta zenész volt. Én zenei tehetséggel születtem. Mindenki rendelkezik valamilyen tehetséggel, nekem a jó hallás jutott. Apám zenész volt, népi zenekarokban játszott, de nem volt olyan jó füle, tehát nem tőle örököltem ezt a képességemet, hanem valaki mástól. Viszont ragyogó hangja volt, és volt egy gitárhoz hasonló tamburabrácsája. Zenei ízléssel és érzékkel születni azt is jelenti, hogy minden rossz hang fáj: mintha késsel szúrnának a hátamba. Sokszor mondták a zenész barátaim, hogy ha hátranézek a színpadon, akkor rettentően gyilkos a tekintetem, tehát gyilkolni tudnék minden rossz hangért, de hát így születtem. Nem voltam még elég idős ahhoz, hogy valahová felvegyenek. Volt viszont egy unokatestvérem, aki Magyarország egyik legjobb tangóharmonikásának számított, és aki észrevette a tehetségem, és amikor három éves voltam, kaptam tőle – nem tudom honnan szerzett egy ilyen kicsi gyereknek való hangszer – egy kis billentyűs, két oktávós, tizenkét basszusos tangóharmonikát, ami nekem a legnagyobb öröm volt, mert gyorsan megtanultam rajta játszani.

Autodidakta módon, vagy segítséggel?

¹ Az interjú a Cseh Tamás Program számára készült.

² Mihály Tamás (1947), az Omega basszusgitárosa.

³ Schöck Ottó (1946–1999), a Metró együttes billentyűse.

Segítség nem kell nekem semmihez. Egy zenész minden hangszeren megtanul magától, akinek megvan hozzá az adottsága, annak teljesen mindegy, milyen hangszerről van szó. Aki így születik, annak ez semmiség. Aztán, talán amikor öt éves lehettem, elvittek Kodály Zoltánhoz. Ott laktak a Kodály köröndnél. Kodály „kipróbálta” a tehetségem egy zongoránál, ami annyiból állt, hogy át akart verni. Egy gyakorlott zenész úgy próbál ki valakit, hogy fog egy rossz hangot, és ha az illető tiltakozik, akkor jó füle van. Ezt így szokták ellenőrizni. Sajnos Kodály azt mondta anyámnak – én már nem emlékszem rá, csak arra, hogy ott voltam –, hogy belőlem a világ egyik legnagyobb hegedűművésze lehet. Egyre emlékszem: azt mondta, hogy ha nem gyakorolok, akkor is.

Csakhogy én alapvetően lusta ember vagyok. Ez volt az életem legnagyobb tragédiája, mert anyám komolyan vette Kodály szavait, és hatodikos koromban rögtön beíratott hegedülni, de hiába: nyolc évig lazáltam. Szinte semennyit sem gyakoroltam, néha-néha eljátszottam a feladatot, de ez minden – megmondom neked őszintén, hogy nem hegedűsnek születtem. Ha hallok egy hangot, azt nem magában hallom, hanem nagyzenekarban. A tangóharmonika legalább „egy teljes zenekar”. Fogom rajta a dallamot a felső két ujjammal, alatta a harmóniát, és hozzá a basszust. Nagyon jól elvoltam ezért vele, de aztán észrevették a szüleim, hogy már egy éve nem hegedültem, ezért elvették tőlem a harmonikát. A hegedűt akkor egy életre meggyűlöltem. A nyolc évet kijártam, és ez azért később hasznomra volt, például amikor partitúrákat írtam az Állami Hangversenyzenekarnak, tehát e nélkül nem lehet zenésznek lenni. És abban is segített később, hogy ha meghallgattam este egy számot a Radio Luxembourgon, akkor azt másnap már el tudtuk játszani. Megmondtam mindenkinek, hogy mit kell fogni, mit kell pontosan játszani. Tehát, maximálisan igazat adok neked: nem lehetett egy zenekart sem elindítani anélkül, hogy legalább egy ember ne lett volna benne, aki ért a zenéhez.

Mondhatjuk, hogy az első zenekaraid esetében Te voltál ez az ember?

Természetesen: aki megmondta mindenkinek, hogy mit kell játszani. Mindig én voltam az.

Beleértve Neményit,⁴ Radicsot⁵ és a többi, később képzett zenészként számon tartott embert?

⁴ Neményi Béla (1946), az Atlantis együttes énekese.

⁵ Radics Béla (1946–1982), a korszak egyik legjelentősebb rockgitárosa, az Atlantis, a Sakk-Matt és Taurus együttesek tagja.

Persze. Radicsnak tíz órát kellett nálam gyakorolnia, amire „ember” lett belőle és még utána is sokat tanult tőlem. De Schöck Ottóval például, akivel sokat dolgoztunk együtt és életem legjobb barátja volt, zenéről soha nem beszéltünk. Hogy mit játszunk és mit nem. A legutolsó zenekar, amit ketten csináltunk, úgy jött létre, hogy pénzszerűen voltunk, és Ottó szót, hogy lenne egy siófoki buli, ahol jó sokat fizetnek. A zenekar többi tagja mind profi muzsikus volt, többen közülük Nyugaton dolgoztak.

Milyen jellegű zenekar volt ez?

Egy bárban kellett zenélnünk este tíztől reggelig. Schöck bármit el tudott játszani. A *Kék Duna keringőt* is, de ha kellett, rock and rollt játszottunk. Eléggé vegyes műsört tehát. A zenésztársainkkal viszont nem voltunk teljesen elégedettek. Mondta is Ottó: Laci, számítógépen elkészítéd az alapot, aztán soha többé nem rontja el senki amit, csinálunk... Ezért, amíg meg nem halt szegény, kéttagú zenekarként mentünk tovább, egyikünk sem fogott soha félre. Ottóval azért is szerettem játszani, mert sajnós zongorázni nem tanulhattam meg, nem volt otthon zongoránk, mert nagyon szegények voltunk, nem jutott rá pénz. Úgyhogy, egyedül a zongorista az, aminél nem tudtam megmondani, hogy mit fogjon. A későbbiekben, ha megkértek, hogy egy-egy számot hangszereljek meg a rádióban, akkor a Stúdió 11 kiváló zongoristájának⁶ odaírtam, hogy „játssz, amit akarsz, az a legjobb.” A fúvósokat viszont, hogy együtt szóljanak, meg kell írni a szakmai kívánalmaknak megfelelően.

Sokat hallani arról, hogy a tánczenei és a dzsessz-szakma sem fogadta egyöntetű lelkesedéssel a beatzenekarok térnyerését. Hogy emlékszel, volt ellenérzés veled és a hozzád hasonló beatzenészekkel szemben?

Ahogy bekerültünk ebbe a szakmába, a komoly dzsesszisták úgy hívtak minket, hogy „indiánok”. Azok az indiánok, akik csak annyit tudnak, amit megtanulnak a magnóról, semmi többet. Nekem viszont nem szólhattak, mert nemcsak a szakmai felkészültségem volt meg, hanem elmentem zeneelméletet is tanulni, hogy minden harmóniát megismerjek, és ezzel se legyek megfogható semmilyen szinten.

⁶ Dobsa Sándor, a Stúdió 11 zongoristája, zenekari vezetője.

Térjünk rá a zenehallgatási szokások hatvanas évek elején tapasztalható áttrendeződésére. Emlékeid szerint hogy jelentek meg a modern nyugati irányzatok Magyarországon? Egy olyan országban, ahol akkoriban erősen korlátozva voltak az információs csatornák. Nagyon nehezen lehetett hozzáférni ezekhez az új zenékhez? Miképpen tájékozódtatok, hogyan lehetett beszerezni az anyagokat?

Ott kezdődött, hogy 1956-ban sokan disszidáltak. Nekem például olyan szerencsém volt, hogy volt egy barátom, akinek az édesapja 1957 tavaszán küldött haza Elvis Presley-lemezeket, meg egy csomó Little Richardot⁷ is. Ekkoriban még a Bécsi Rádiót hallgattuk a világvevő Orion rádión, ahol a számok fele német volt, de már volt azért Bill Haley,⁸ tehát rock and roll is. 1957-ben az ember már hallhatta, hogy van másfajta zene is a világon.

Korábban magyar tánczenét hallgattam, illetve a komolyzene minden ágát szerettem. Kazal Lászlót,⁹ meg a *szénás szekeret*...¹⁰ Amíg megvolt a harmonikám, mindegyiket tudtam: az összes orosz nótát, meg a magyarra „fordított” orosz nótákat, például a *Vadvirágot*.¹¹

Gyerekként végigjártam a környékbeli kocsmákat (apám vasutas volt, a Nyugati pályaudvarnál laktunk ekkoriban), és elharmonikáztam az italozóknak ezeket az akkoriban menő számokat. Közben pedig már béka nőtt a hasamban, annyi kismálnát megittam. De 50 filléretet, 1 forintokat is egész szépen kerestem. Nagyon szerettem oda járni.

Szóval ötvenhat-ötvenhétig ezek mentek. De hát ezek azért nagyon messze voltak attól az előadásmódtól, mint amit Little Richard produkált. Számomra azóta is ő a rock and roll. Egészen 1963-ig, a Beatlesig a rock and roll volt a meghatározó. Angliában csak a The Shadows és Cliff Richard volt, akiről tudtunk. A Beatles is ezeken a zenéken nevelkedett. Sokat gondolkodtam, hogy miért szerettük meg ezt az új zenét. Akkoriban keletkezett az *Ain't that a shame* című szám is, amit Pat Boone¹² énekelt (elénekli). Ennél jobban nem tudom illusztrálni neked, hogy mi az a rock and roll. Maga az igazság. Mindenfajta cifra díszítés nélkül kimondani az igazságot, úgy ahogy van, ahogy kell. Ez az, ami megfogott minket, fiatal srácokat.

⁷ Little Richard (1932) amerikai énekes, zongorista, a rock and roll műfajának egyik első jelentős képviselője.

⁸ Bill Haley (1925–1981), amerikai énekes, gitáros, a rock and roll műfajának egyik első jelentős képviselője.

⁹ Kazal László (1911–1983), énekes, színész, komikus.

¹⁰ Itt Sankó minden bizonnyal Majláth Júlia *Szénát hordanak a szekerek* című dalára gondol.

¹¹ Itt Sankó minden bizonnyal Iszak Dunajevszkij *Vadvirágos tarka rét* című szerzeményére gondol.

¹² Pat Boone (1934) amerikai énekes, gitáros.

Ekkor hány éves voltál körülbelül?

Tizenkettő-tizenhárom.

Tehát az a zene valamiféle őszinteséget közvetített feléd?

Igen. Mert ugye minden ember igaz embernek születik, aztán az élet, a nevelés, meg amit lát, sokat változtat rajta. Hatvan éves koromig csak kutattam, mit látok benne, de most már hajszálpontosan tisztában vagyok vele. De természetesen a rock and roll nem mindenkinek tetszett, csak egy olyan rétegnek, amelyik azért több volt a többinél, tehát aki például többet olvasott, ilyenek. Szóval nem mindenkire volt hatása, nem mondhatom azt, hogy az egész országra hatással volt.

Akkor nyugodtan mondhatjuk, hogy a rock and roll és a belőle kisarjadó új műfajok sokáig rétegzeneének számítottak?

Igen.

Most, hogy a befogadói oldalról ejtettünk néhány szót, térjünk át arra, hogy miként lettek a rajongók az új populáris zene művelői. A te esetedben mi jelentette a közvetlen inspirációt arra, hogy a Luxembourg Rádión, a Bécsi Rádión, illetve a lemezeken hallott dalok hazai interpretátorává válj?

Személy szerint nekem Zoránék¹³ adták a kezdő löketet. Valahogy be tudtam jutni az Eötvös utcai Metró Klubba. Még Zenit együttes volt a nevük, de ezt senki nem tudta, mindenki csak úgy hívta őket, hogy „a Zoránék”. Mint ahogy később minket „Sankóéknak” neveztek. Csodálatos akusztikája van annak a helyiségnek, Zorán gitárja is szépen szólt, és még Maka Béla¹⁴ bőgője is megszólalt rendesen. Úgy voltam vele, hogy ha ők megcsinálták, akkor én is meg tudom.

Volt már előttük valaki, aki hasonló zenét játszott?

¹³ Sztevanovity Zorán (1942), Kossuth-díjas énekes, gitáros, a Metró együttes vezetője.

¹⁴ Maka Béla bőgős, basszusgitáros, a Metró és Dogs együttesek tagja.

Ők voltak itt Magyarországon az elsők, aki elfogadható módon játszottak. A műsor fele még dzsessz volt, de játszottak ők minden mást, egy-két Shadows-t például, sőt már legalább felerészben az a „luxemburgi zene” szólt, amit mi szerettünk. Az volt az első hely, ahol mindenki először hallott „luxi zenét”.

Ez pontosan mikor történt?

1960-ban vagy 1961-ben. Hatvanegyben már biztosan játszottak. A Ventures nem volt a műsoron, csak a Shadowsra emlékszem. Elekes Zoli¹⁵ csodálatosan fújta ezeket. Jobban, mint az én szaxofonosom. Én tőlük kaptam az erőt, sokan viszont tőlem kapták meg ugyanezt, hogy ha ezt meg lehet csinálni, akkor nekiállok és megcsinálom. Sokan megkérdezték már, hogy én voltam-e az első, ezért ismét elmondom: nem én voltam az első, és Illések sem voltak még sehol, ők még dixieland zenekar voltak akkor.

Lehet azt mondani, hogy már ebben a legkorábbi időszakban is megvolt a különböző zenekarok profilja, vagy azért nagyjából azonos repertoárral próbálkoztak, és nem lehetett őket élesen megkülönböztetni egymástól?

1959-ben már volt Illés zenekar is. Mint mondtam, dixielandet játszottak, de játszottak egy „menet” másfajta zenét is. Shadows-t nem tudtak játszani, mert nem volt három gitárjuk, de például Hurricanes-eket játszottak nagyon jól. Az ő koncertjeikre is járt mindenki, én is voltam többször, és állati volt, bár akkoriban még senkinek nem volt orgonája, s ez mindig gondot jelentett. Voltak olyan számok, amiket el lehetett anélkül is játszani, mert elsősorban szaxofonra és gitárra épültek. Tas¹⁶ térdére rakta a Hawaii-gitárt, és az orgona helyett így szólaltak meg a Hurricanes-számok. De mi is az elsők között voltunk. 1961-től élt a zenekar.

Kik alkották az első zenekarod?

Ebben a zenekarban a dobos Neubauer György volt, a zongorista Neményi, a szaxofonos pedig Selmeczy Árpád.

¹⁵ Elekes Zoltán szaxofonos, a Metró és később a Juventus együttes tagja.

¹⁶ Nényei Tas az Illés együttes basszusgitáros Szörényi Szabolcs érkezését megelőzően.

Neményi Béla tehát már a kezdetektől együtt játszott veled?

A legkorábbi időszakról kezdve. Mondjuk nem „sok kárt csinált” a zongoránál... Két vagy három erősítőnk volt, ezért azt „tamburázott”, amit akart, úgysem hallottam. Ült hátul, és csajozott. Zeneileg semmi szerepe nem volt. 1963-ban lett csak szerepe Bélának, amikor bejött a Beatles. Nem volt senki az egész zenekarban, aki egy hangot el tudott volna énekelni, márpedig minimum két szólamra volt szükség a Beatles-dalokhoz. A Dohány utcában¹⁷ játszottunk, ott volt az első állandó helyünk. És iskolabálokon, mert akkor már tudtak rólunk. A zenekari tagok felsorolásából az előbb kifelejtettem Harcsi Jóskát, ő volt az akkordgitaros, de erősítőket is csinált. Így voltunk öten, aztán később beszállt egy Flórián nevű bőgős, aki szintén nem sok vizet zavart, kicsit össze-vissza fogott, de az sem bántott, mert nem nagyon szólt ott a bőgő.

Ez volt tehát a legelső zenekar, aztán ugye jött 1963 nyara, ami az egész zenetörténet fontos dátumává vált. Flóriánt kidobtuk, mert nem volt szerepe, de éppen akkor megszűntek Zoránék is, és Maka Béla átjött hozzánk. Ahogy vitték folyamatosan az embereket katonának, minden évben újraalakultak a zenekarok. 1963-ban kaptunk egy lehetőséget a Halászkertben Balatonbogláron, s ott már a legújabb számokat játszottuk. Ami rajta volt a toplistán, azt mi mind játszottunk jövő héten, vagy még aznap.

A zenekar tagjai ekkorra már rendelkeztek olyan tudással és rutinnal, hogy ezeket a feldolgozásokat magas színvonalon meg tudjátok szólaltatni?

Nem voltak elég képzettek a zenészek. Selmeczy Árpád négy évig klarinétozott, azért azt a hangszerrel meg kellett valahogy tanulni. De inkább megmondtam mindenkinek, hogy mit csináljon, és ütöttem-vertem őket, ha hibáztak. Én a zenében rettenetes kegyetlen voltam. Az életben nem, a színpadon kívül barátok vagyunk, de a színpadon ordítok, tombolok, gyilkolok, amíg helyre nem áll a rend. Csak egyet fogadok el, a tökéletes munkát. És megérte, mert azok az emberek, akik Nagyvilággal,¹⁸ meg Lee farmerben járkáltak a Balaton körül, azok mind odagyültek a Halászkertbe. Még a kilencvenes években is találkoztam olyanokkal, akik emlékeztek a balatoni fellépéseinkre. Aki adott magára, el kellett oda jutnia. Egyszer

¹⁷ A Béke klubban.

¹⁸ 1956-ban alapított világirodalmi folyóirat.

még nagy rendőri balhé is volt ott miattunk. Pedig amit mi csináltunk, abban a világon semmilyen politikai gondolat nem volt! Mondok egy jellemző történetet: Rajnák Lászlóról¹⁹ biztosan sokat tudsz, de azt biztos nem, amit most el fogok mesélni. Hogy milyen ember volt, azt én nem tudom, de feltételezem, hogy üzletet látott a zenében. Látta, hogy micsoda tömegeket vonz. Rajnák valamit meglátott a zenénkben, mert egyszer szólt, hogy menjünk el a kispesti Gödörbe.²⁰ Odamentünk, s láttam, hogy itt baj van. Brezsnjev-arcú emberek ültek mindenfelé, előttük két tányér pacal... „Laci, kik ezek?” Azt mondta, hogy ők a kerületi párttitkárok, akiknek ez a törzshelyük. Általában cigányzenekar játszott ott. „Laci, te tudod, mit csinálsz?” – mondtam, hiszen tudtam, hogy egy óra Shadows-t játszunk és Stevie Wonderrel²¹ akartam kezdeni. Kiderült, hogy azért volt ez az egész, hogy azt mondhassa az elvtársaknak: „csak bizzatok rám, majd én elrendezem a huligánokat”. Személyesen persze nem hallottam, hogy mit mondott, de hát egyértelmű volt a helyzet. Azért csinálta ezt az egészet, hogy valamilyen módon engedélyhez jusson, illetve legitimáljon minket. Végig ezt a politikát folytatta, például az 1962-ben nyitó Dáliánál is: „aki bejut a koncertre, azt majd én megnevelem, csak mehessen a zene.” Nem tudom, hogy Rajnák Laci nélkül hogy jöhetett volna egyáltalán létre ez az egész. Nem utálta a zenét, sőt, ő az üzletet látta benne, és arra törekedett, hogy politikailag legalizálja azt. Van egy másik ember is – igaz, ez már későbbi történet – ő a Boschban²² volt. Balog Józsefnek hívták, majd mesélek róla később. Ott is csodálkoztunk, hogy hagyják, hiszen minden szinten elítélendő volt a nyugati huliganizmus. Ezeknek az embereknek köszönhetően, 1962–63-tól kezdve már szélesebb néprétegekhez is eljutott ez a zene Pesten, sokan hallgatták ezt a három-négy zenekart.

Maga a közönség hogyan szerveződött, hogyan értesültek egyáltalán a koncertekről, eseményekről? Szájról szájra terjedt az információ?

Csakis szájról szájra. Ha valahol elkezdtünk játszani, megjelent tíz-húsz haverunk, aztán eljött száz ember, a következőre háromszáz, végül pedig több ezer. Ebben az időben még így működött. Volt később másképp is, de csak hatvannégytől kezdve.

¹⁹ Rajnák László a Budai Ifjúsági Park első igazgatója volt 1961 és 1974 között.

²⁰ A Gödör Halásztanya Budapest 19. kerületében, a Petőfi tér 6. szám alatt található.

²¹ Stevie Wonder (1950) amerikai zongorista, zeneszerző, énekes.

²² Az Autóvillamosági Felszerelések Gyárának kultúrotthona, azaz a Bosch Klub az angyalföldi Balzac utca 5-7-ben működött.

Ebben az időben csak vasárnapra vállaltuk az állandó helyet, mert szombaton valamelyik nagy gimnázium szalagavatóján, vagy valamilyen iskolabálon játszottunk. A diákok addig sírtak az igazgatóságnak, hogy „a Zoránék” meg „a Sankóék” lépjenek fel, míg végül meghívtak minket. A gimnazisták odavoltak ezért a zenéért. 1961-ben jártam elsőbe. Már ott megfigyeltem, hogy a lányok padjára Németh Lehel²³ neve volt belevésve, az ő „kis trafikos” fényképeit csókolgatták, és az osztályban rajtam kívül még ketten tudták, hogy ki az a Cliff Richard. 1961-ről beszélünk. A dátumokra mindig nagyon oda kell figyelnem, mert mindig nagyon gyorsan és rövid időn belül változott a helyzet. Hatvankettőtől például házibulin már csak az új zene szólt a magnóról. Tehát ott már Németh Lehel nem szólt. Valami ismerőstől akkorra mindenkinek volt már valahogy Cliff Richardja is, átvették a másiktól. Én nagyon szerencsés voltam a korábban említett barátommal, akinek az apja mindig küldte a lemezeket. De ismertük a vurlicerek kínálatát is a különböző kocsmákban. Mindenhol tudtuk, hogy melyik helyen vannak a jó számok, és ha valakinek volt egy kávéra pénze, be tudott ülni oda, s meghallgatott egy-egy számot, amíg bedobott egy „kettest”. Ilyen volt például a Szent István parkban a Matróz hajóállomás, a Gresham Palota, az Anna presszó és a Rigolettó.

Térjünk rá az Atlantis együttes történetére, amely egyike lett a valóban professzionális „másoló” együtteseknek.

Ennek a „nyári” zenekarnak, mármint a boglárinak, egy nyár alatt vége lett. Csináltam egy új zenekart, de rövidesen annak is vége lett. Közben Bélék²⁴ is csináltak valamilyen zenekart Selmeczyvel, és azt már Atlantisnak hívták. De az se igazán ment. Ekkor összetalálkoztam Béléval, és megbeszéltük, hogy csináljuk Atlantis néven egy teljesen új bandát, amihez ő hozza a tagokat. Selmeczy még benne volt, és jött egy istentelen jó gitáros, Tasnádi Laci, aki úgy játszott a *Narancsvirág*ot,²⁵ mint az álom. Bokány Ferencről biztosan hallottál már, aki az Állami Népi Zenekarban vagy az Operában játszott bőgősként, és jött egy nagyon jó dobos, Havas Péter, akit csak Piernek becéztünk. Ő később harknizenész lett.

Ezzel az új felállással már nem volt annyi dolgom, mert Tasnádinak és Bokánynak nem kellett megmondani, hogy mit játsszanak. (Selmeczinek meg már nem volt dolga igazán, mert ebben az időben a szaxofon eltűnt a zenei világból: a Beatles és a hasonló liverpooli

²³ Németh Lehel (1932–2005) táncdalénekes.

²⁴ Ti. Neményiék.

²⁵ Itt a Spotnicks együttes *Orange Blossom* című instrumentális szerzeményéről van szó.

együttesek nem használták.) De énekelni egyik sem tudott, Tasnádi se, akinek különben jó hangja volt, később Olaszországban volt vendéglátós zenész, de e tekintetben csak Neményire tudtam számítani. Vele el tudtuk énekelni a Beatles-dalokat. Nyolc-tíz számot tanultunk meg, egy jó órás blokknak kellett lennie. 1963. november elejére készültünk el a repertoárral. Egy mikrofonunk volt, álltam a gitárral, Béla félretartotta a mikrofont, és összedugtuk a fejünket. Abban a pillanatban, hogy ezek megszólaltak, örökre megváltozott minden. Odáig az emberek táncoltak, ha előadtunk egy új számot, háromszor visszatapsolták. De amikor elkezdtem a Beatlest, attól kezdve megszűnt a tánc. Nagyon meg is ijedtem. Két vagy három év múlva láttam az *A Hard Day's Night*²⁶ című filmet a Toldi moziban. Valami hasonló történt nálunk is. Nem is igen értettem, mert ugyanúgy játszottunk. Első „menetben” csak táncoltak, de ha elkezdtek a Beatlest játszani, attól kezdve odatömörültek a csajok, és teljesen kifordultak magukból. Pontosan ugyanúgy, mint a filmben.

De ez a zenekar is csak egy évig tartott, aztán Bokány elment a Metróba, Tasnádi pedig Olaszországba. Selmeczy pedig már nem kellett. El kellett kezdeni keresgélni embereket, és Béla így talált rá Radicsra, Pintérre²⁷ és Rozsnyóira,²⁸ akik valamilyen zenekarban együtt zenéltek, amelyet soha nem is hallottam játszani. Nekem csak az volt a lényeg, hogy ki hogy játssza el a *Narancsvirágot*. Ezért a gitárosokat versenyeztettük: Béla mellett felmerült még Barta Tamás²⁹ és Mercsényi Tamás neve. Utóbbi elment vendéglátózní, kiváló basszusgitáros lett belőle. A három közül én végül Radicsot választottam, megmondom miért: mert ő volt a legszorgalmasabb. Tudod, a másik kettő tehetségesebb volt, de nekem olyan ember kellett, aki hajlandó napi tíz órát gyakorolni. Mert olyan nekem nem kellett, aki csak szórakozásból zenél. Barta ilyen volt. Szóltam is Fenyőnek,³⁰ hogy nagyon jó gitáros, úgy került oda.³¹ Jó barátságban voltunk a Hungáriával, ők szombaton játszottak akkoriban a Boschban. Radics Bélánál azt láttam, hogy ügyes, a kezdő technikája megvan, de azért még sokkal több kell. És ő hajlandó volt tenni ezért. Ráadásul Bélának hatalmas hatása volt a színpadon. Felállt a színpadra, és amit megfogott, az konkrét és igaz volt, az ott volt a helyén. Tudta, hogy nálam hibázni nem lehet, mert meggyilkolom. De ő megfogta a közönséget, oda kellett figyelni rá. Látszott az arcán az öröm, azt mondta az ember, hogy ez frankó, ez igaz. Bélának azért is örültem, mert azt akartam, hogy ne állandóan az én nyakamon legyen minden

²⁶ A Beatles együttesről 1964-ben készült film címe.

²⁷ Pintér István, az Atlantis dobosa.

²⁸ Rozsnyói György, az Atlantis orgonistája.

²⁹ Barta Tamás (1946–1982), gitáros, a Hungária és LGT együttesek tagja.

³⁰ Fenyő Miklós (1947), énekes, a Hungária együttes vezetője.

³¹ Ti. a Hungáriába.

felelősség, jó volt tudni, hogy valaki elviszi egyedül is „a balhét”. És az is fontos volt, hogy Béla tudott énekelni. Akkor aztán tényleg neki tudtunk állni két- és háromszólamú vokáloknak is, és a technika is meglett akkorra hozzá: két vagy három mikrofon, állványok...

A technikai adottságok fejlődése tehát pozitívan hatott a zene minőségére is.

Igen. Ehhez egyrészt be kellett fektetni némi pénzt, és ott volt Benyó Sándor is, aki csinált három nagyon jó erősítőt.

Ő volt az a bizonyos technikus, a hatodik tag, aki az egyik lemezborítón is feltűnik?

Igen. Neki nagyon nagy szerepe volt. Igaz, hogy azok az erősítők olyanok voltak, hogy a hangfalak mögött mind szét voltak szedve, és nem volt tetejük, de nagyon jól szóltak.

Jól tudom, hogy sok más zenekarban is voltak hasonló műszaki képességekkel rendelkező emberek, merthogy ezeket az erősítőket például nem lehetett megvásárolni?

Igen. Dusán³² is csinált például erősítőt. Nem lehetett megvásárolni, akkor még nem lehetett, csak jóval később.

1964 januárja a következő fontos dátum ebben az időszakban. Rozsnyói apja, aki az Egyetemi Színpadnak valamilyen gazdasági vezetője volt, koncertet szervezett nekünk. Akkor először, ehhez a koncerthez jelent meg Magyarországon olyan plakát, ami minket hirdetett. Tele volt ragasztva vele a város.

Kinek köszönhető mindez?

Neményinek. Minden ilyesmit ő intézett. Megmondtam, hogy mik a szükségleteim, hogy mi kell ahhoz, hogy zenét tudjak csinálni, és ő azt megcsinálta. Nekem semmi mással nem volt hál' Istennek dolgom, mert én csak azzal szeretek foglalkozni, amihez értek: a zenével. Nem tudom hogy, de ő teremtette meg a feltételeket. Ő szerezte Benyó Sanyit. Ő ehhez ragyogóan értett, mindenkivel tárgyalni, beszélgetni, mindent elintézni. Ő erre született, a zenét meg én

³² Sztevanovity Dusán (1945) dalszövegíró, gitáros, a Metró együttes tagja.

csináltam. Azt is Béla intézte, hogy egyszer egy próbán megjelent Vitray Tamás,³³ ő konferálta végül a koncertet az Egyetemi Színpadon. Ott orkáncabátokat adtak egy jegyért, történelmi esemény volt. Legalizálódott ez a zene, mi pedig művész urak lettünk. Utána már nyitva állt előttünk az út, felvehettünk egy négyszámos lemezt. Kettő angol nyelvű és két zenekari számot. Magyarul nem énekeltünk, mert erre a zenére a magyar nyelvet soha nem tartottam alkalmasnak.

A Boschban eközben rendszeresek lettek a balhék, mert mindig többen voltak kint, mint bent, de hát a teremben Angyalföld húsz legerősebb embere volt a rendező, ott nem csattanhatott el pofon, azok vigyáztak ránk. Visszatérve Balogh Józsefre: akkor nem sokat tudtam róla. Nagyon okos és amúgy nagyon rendes ember volt, és jó barátom lett aztán később. Nagyon jól tudom, hogy sok, sitről kiszabadult embert, köztük a legjobb barátomat, aki nyolc évet ült, odavitt és adott nekik egy új életet. A legnagyobb tisztelettel tudok róla beszélni. Nem mesélte soha, hogy miért tartja a hátát, de mindent elintézett a Boschban. Azt hiszem, ha Szörényi Leventét³⁴ megkérdeznéd, ő is hasonlókat mondana róla.

Szó esett egy fél mondat erejéig a kislemezről. Tudvalevő, hogy ebben az időszakban se a Magyar Rádió, se a Hanglemezgyár stúdiói, sem az ott dolgozó szakemberek nem voltak száz százalékosan felkészülve ezekre az új együttesekre és a zenéjükre. Emlékeid szerint milyen körülmények között zajlottak a felvételek, mennyiben tudták segíteni az ott dolgozók, illetve az ottani technika a munkátokat?

Amikor bementünk a stúdióba, azt mondta Juhász úr:³⁵ „Uraim, én ugyan már hallottam a Beatlest életemben, de én komolyzenei rendező vagyok. Fogalmam sincs, hogy mit csináljunk”. Nekünk szintén nem volt. Boxokat építettek körénk, senki nem hallott semmit semmiből, pedig egyszerre énekeltük fel a számokat Bélával. Közben végig ugráltam, hogy a többiek tudják követni a tempót. Szerencsére stimmel. Mondjuk a hangzása iszonyú, mert tényleg senki nem értett semmihez. Egy négysávós magnó volt a Rottenbillerben,³⁶ aztán a 20-as stúdióban lett egy korszerűbb, nyolc sávós magnó, 1967-től kezdve. Négy szám rögzítésére négy óránk volt, abból egy óra a pakolással telt el. Egyszer nekiálltunk, és felvettünk mindent egyben. Olyan is lett a minősége...

³³ Vitray Tamás (1932) Kossuth-díjas újságíró, tévés személyiség.

³⁴ Szörényi Levente (1945) énekes, gitáros, az Illés együttes frontembere.

³⁵ Itt Sankó minden bizonnyal Juhász István hangmérnökre gondol.

³⁶ A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat stúdiója Budapesten a VII. kerületi Rottenbiller utcában volt.

Mi alapján történt a számok kiválasztása?

Kellett két zenekari szám.³⁷

Ez volt a két instrumentális szerzemény?

Igen. Fogtam például a *Trubadúrt*,³⁸ és átírtam.

Az Atlantisnak több ilyen próbálkozása is volt, hogy komolyzenei szerzeményeket átírjon, sőt mondhatjuk, hogy az egyik úttörője volt ennek a vonalnak idehaza. Bár Zoránék is átírták például Csajkovszkij b-moll zongoraversenyét, ebből lett a Kozmosz. Ti pedig játszottátok például a Hindu dalt, ami egy Rimszkij-Korszakov opera-részlet átírata. Hogy jött egyáltalán ennek az ötlete? Ha jól tudom, akkor külföldön is csak elvétve találni példát hasonló kísérletekre.

Lehet, hogy Zorántól jött az ötlet. Szerettük az ilyeneket. Maguktól jöttek. Két angol szám lehetett a lemezen, és két másik. Ez volt az oka.

Van viszont a kislemezen egy teljesen saját instrumentális szerzemény is.

Igen, az *Atlantis rock* című. Itt kezdődött a probléma a Radiccsal. Improvizálnia kellett volna. Erre azt mondja nekem: „mit csináljak?” Bélának semmiféle improvizatív készsége nem volt, Kicsit zeneszerzőnek kell lenni az embernek ahhoz, hogy az adott pillanatban jó dallamok szülessenek.

Mondhatjuk, hogy a „másoló” zenekarok tagjai részben az improvizációban élték ki zeneszerzői hajlamaikat?

³⁷ A kislemez a Beatles együttes *I Should Have Known Better* című dalát, Johnny Kidd *Shakin' All Over* című dalát, Nyikolaj Rimszkij-Korszakov zeneszerző Szadko című operájának egyik betétdalát (*Hindu dal*), és egy saját szerzeményt tartalmazott, *Atlantis Rock* címmel.

³⁸ Itt Verdi *Trubadúrjából* a *Cigánykórus* átíratáról van szó.

Nem. Ezekben a zenekarokban akkor még senki nem improvizált. Volt mondjuk egy-egy gitárszóló, de azt a gitárszólót is úgy kellett eljátszani, ahogy George Harrison³⁹ játszotta, nem volt még ilyen. Csak a dzsesszben volt improvizáció. Ebben a műfajban nem. A mai napig azt gondolom, hogy a legtöbb számban nem kell improvizálni, mert úgy tökéletes, ahogy van.

Szóval Bélának nagyon nem ment. Elkértem a gitárját, és mutattam néhány motívumot: „ezeket tanuld meg, aztán váltogasd vagy variáld őket, és úgy összeáll egy egységgé az egész” – mondtam neki.

1965 szintén fontos dátum, hiszen az Illés zenekar elkészíti az első magyar nyelvű számait, ami fordulatot hoz a hazai beat történetében. Ekkorra tulajdonképpen két részre szakad a magyar beatzene, hiszen az Illés nyomában a Metró, Omega és néhány más zenekar elkezdte a saját magyar nyelvű repertoárját kifejleszteni, míg az Atlantis és más hasonló zenekarok továbbra is feldolgozásokkal próbálkoznak, és azokat próbálják tökéletesíteni. Te hogyan élted meg ezt a változást, és miért alakult úgy, hogy nem követted az Illés-féle trendet?

Már katona voltam, mikor hallottam az Illés zenekar magyar nyelvű számait. Addig csak a legjobb és legújabb nyugati számokat játszottuk. Amikor bevonultam, akkor már a legénység körében is népszerű volt az Illés, de ha engem kérdezel, hogy én miért nem álltam be ebbe a sorba, azt tudom mondani, hogy azért, mert én mindig előre haladtam. Az első számuk, ami befutott, az *Utcán*, nagyon jó szám volt, az tetszett. Volt egy másik jó szám, a *Little Richard énekel* – annál jobb rock and roll nem kell most sem, a mai napig szívesen hallgatom. A többi szám viszont, amit a magyar közönség szeretett, zeneileg messze volt attól, amire én napról-napra törekedtem. Én ilyen számokat úgysem tudok csinálni, meg sem próbáltam. Illetve megpróbáltam, amikor kellett, de nem azt akartam, hanem jó zenét akartam csinálni, olyat, ami nekem tetszik, ami a legújabb és legjobb a világon. Később írtam magyar számot is, de csak azért, mert kellett.

Az mikor volt?

³⁹ George Harrison (1943–2001) a Beatles együttes gitárosa, zeneszerzője.

1967-ben. De amíg lehetett, addig ezt az utat jártam. Akkor jött be Jimi Hendrix,⁴⁰ és Radiccsal ekkor csináltunk egy újabb együttest, ahol a legjobb rockzenét játszottuk. Tényleg, az a zenekar nagyon jó volt.

Ez volt a Sankó Beat Group?

Igen, de hát az is, ha fél évig tartott. Azt is megmondom neked, hogy miért: mert egyszerűen éhen haltam. Akkor már láttam, hogy szél ellen nem lehet ezt az egészet csinálni.

Amikor kijött a Presser-féle Omegától a *Trombitás Frédi*,⁴¹ már láttam, hogy ebben az országban kétségtelenül ez a zene lesz a befutó. Tehát, amit mi csináltunk Radiccsal, az rétegzene lesz.

Ez már '67 körül világosan látszott?

Igen, én akkor már tudtam, hogy éhen halok, ha ezt folytatom. Ezért mentem vissza abba az Atlantisba is, ami a *Bakter urat*⁴² játszotta.

*Az Atlantis néhány év alatt valóban elég sok arcát mutatta meg. A legsikeresebb időszak talán mégis az 1964-es és az 1965-ös év. Ekkor kaptatok – a legelsőik között – a TV-ben, illetve a mozivásznon is fellépési, szereplési lehetőséget. Azóta a Youtube-on is megtalálható, amint épp a fentebb említett Trubadúr parafrázist játssza motoros jelmezben az együttes, illetve láttam a *Fény a redőny mögött* című filmet, amiben van az a bizonyos jelenet, amikor az együttes Ambrus Kyrít⁴³ kíséri, az *Ó, te dacos* című számban. Ezekről szeretném, ha mesélnél, mert ezek megint csak fontos állomásai a magyarországi beat történetének.*

Vujicsicsnál⁴⁴ imádnivalóbb ember nincs a világon. Akkor az ORI-ból⁴⁵ már ismertük őt. Meg volt beszélve vasárnap reggelre, hogy akkor ér rá, nyolckor találkozunk volna a Boschban. Mi reggelig játszottunk valahol, aztán reggel hétkor nyitott a kocsmá. Valahogy

⁴⁰ Jimi Hendrix (1942–1970) korának egyik legmeghatározóbb gitárosa.

⁴¹ Az Omega első albumának teljes címe: *Trombitás Frédi és a rettenetes emberek*.

⁴² A *Drága bakter úr* az Atlantis együttes 1967-es slágere.

⁴³ Ambrus Kyrí (1945) táncdalénekesnő. Sorra aratta sikereit olyan slágerekkel, mint az *Ilyen a twist*, vagy az *Elment a papa, mama*. Népszerűek voltak az Aradszky Lászlóval énekelt duettjeik is.

⁴⁴ Vujicsics Tihamér (1929–1975) zeneszerző.

⁴⁵ Ti. az Országos Rendező Irodából.

odakeveredtünk, nyolcra pedig jött Tihamér egy üveg pezsgővel, meg egy csomó kottapapírral. Azt mondta: „gyerekek ne haragudjatok, én még semmit nem írtam!” Beültünk a presszóba, iszogattunk, gyorsan megírta a számot fél óra alatt, azt hiszem, a szöveg már meg is volt korábban. Bementünk a Boschba, egyszer eljátszottuk, és már kész is volt a dolog.

Egyáltalán hogy jött a lehetőség? Filmben szerepelni azért nagyon nagy dolognak számított akkor.

Azt nem tudom, mert mindig Béla intézte az ilyesmit. Felkérték, csak annyit mondott, hogy holnap este 10-kor stúdió van. Közben a Radics-féle Atlantis felbomlott. Akkor jött egy nagyon jó gitáros, Boronkai Sándor. Azért említem a nevét, mert a Trubadúr-felvétel már vele történt, nem Radiccsal. A felvételekre nem emlékszem. Egy hosszú TV-show része volt, Német Jóskától,⁴⁶ Adarszkyig⁴⁷ mindenki ott volt.

Banovich Tamással, az Ezek a fiatalok című film rendezőjével készítettem egy hasonló interjút és amikor készültem arra a beszélgetésre, megszereztem a film eredeti forgatókönyvét. Tudtal róla, hogy az eredeti tervek arról szóltak, hogy az Atlantis is szerepelni fog ebben a filmben?

Nem és nem is ismerem Banovichot. A filmet láttam többször is, az abban a korszakban készült, és azt az időt dolgozta fel, amikor én katona voltam. Azelőtt tényleg az elsőszámú, legjobb zenekar voltunk. Gondolom, akkor merült fel a nevünk. De valószínűleg Neményit a *Bakter úrral* nem igen akarta volna belevenni a rendező, az ugyanis egy másik irányzat. Valószínűnek tartom, hogy ha 1964-ben vagy 1965-ben forgatja, akkor benne lettünk volna.

Ugyanebben az időszakban, 1967-ben, az Atlantis fellépett a Táncdalfesztiválon, sőt az első Pol-beat Fesztiválon is.

Ezeken nem voltam ott.

A kérdés igazából az lenne ezzel kapcsolatban, hogy mi kényszerített akkor egy zenekart, hogy ezeknek a lehetőségeknek mindegyikét kihasználja? Ez volt a népszerűség záloga? Miért volt

⁴⁶ Németh József (1931–2012) táncdalénekes.

⁴⁷ Aradszky László (1935) táncdalénekes.

az, hogy ezeknek a zenekaroknak szinte mindegyike fontos kompromisszumokat hozott annak érdekében, hogy a felszínen maradjon?

Ez az, amire én nem tudok válaszolni. Én abban leltem örömet, hogy bosszantom a népet. Csak ennek tényleg az volt a vége, hogy nem volt mit ennem. 1968 húsvétja után ezért visszamentem az Atlantisba. És voltak jó pillanatai is ennek. Például belépett a zenekarba egy Cserba Miklós nevű gitáros, aki azért Radicsnál egy kicsit jobb volt már akkor is, a Rákfogóból jött oda, Orszáczky Jackievel⁴⁸ játszott együtt. Rettentő tehetséges srácok voltak mindketten.

És akkor sem adtam teljesen fel a harcot, mert elmentünk vidékre, napi három-négy előadásra, kis falvakba, akárhová, ahol az emberek csak Neményit ismerték, és ennek ellenére úgy kezdtük, hogy egy óráig csak Jimi Hendrixet játszottunk. Méregből. Neményiék pedig csak a második részben jöttek fel a színpadra, amikor az akkori magyar slágereket játszottuk. Azt a vonalat, amit Radicsal csináltunk, végül feladtam. Ő csinálta tovább, én pedig még mindig élek. Tudtam, hogy egy ponton abba kell hagyni, mert nem akarok belehalni.

A hetvenes években emiatt már csak alkalmi jellegű formációid voltak. Volt ugye az említett Schöck Ottó-féle duó. Mik voltak mellette?

Írogattam számokat ennek-annak, akkor már egész jó jogdíjak voltak. Alkalomadtán volt fellépés a TV-ben vagy a rádióban. Játszottam a Turán László⁴⁹ nevű zongoraművésszel, aki minden idők legnagyobb zongoristája volt Magyarországon. Vagy Jávori Vilivel⁵⁰ és Babos Gyuszival.⁵¹ Már nem tudom, ki ajánlottak be Turánnak. „Van itt egy tehetséges srác.” Turán azt mondta nekem: „eljöhetsz, de ha egyszer megkérdezed, hogy mit játsszunk, akkor ki vagy rúgva.” Így indult. Oda fül kellett. Turán mindig viccelt a zenében, oda kellett figyelni, hogy mit játszik, hogy az ember oda érjen, és ne fogjon egy rossz hangot se, mert azt nem szabad, mert akkor ki vagy rúgva. Tőle a basszusgitárról és a zenéről általában sok mindent megtanultam ezekben az években.

⁴⁸ Orszáczky Miklós (1948–2008) a Syrius együttes basszusgitárosa, frontembere.

⁴⁹ Turán László (1917–1984) zeneszerző, zongorista.

⁵⁰ Jávori Vilmos (1945–2007) dzsesszdobos.

⁵¹ Babos Gyula (1949) dzsesszgitáros.

Ez volt körülbelül hetventől hetvenkettőig. Utána kaptam egy ajánlatot a Marinába,⁵² s bár én nem vagyok vendéglátós alkat, az csábító volt. Volt szállás, pia, kaja, lementünk egyet nyaralni, mi baj lehet belőle? Semmi. Ezután Bogár Pisti⁵³ keresett meg, hogy nem mennék-e ősszel a Béke kupolába... Tíz évig folytattam ezt a lébecolást. Elvoltam. A vége felé azonban ebbe is belecsömörlöttünk. Aztán két-három évig Vámosiékkel⁵⁴ dolgoztam. Mentünk Szlovákiába és Lengyelországba is, idehaza pedig komolyabb zenekarral, fúvósokkal léptünk fel. Más egy triós hakni, meg más az ország összes színházában, sportcsarnokában játszani. Mindegyikben tudni kell, milyen akusztika van.

De 1981 nyarán úgy döntöttem, hogy abbahagyom az egészet, mert már eléggé lefogytam addigra. Ha olyat csinállok, amit nem szeretek, akkor elkezdek fogyni, a gyomrom megfájdul. Ilyenkor kell abbahagyni. Csakhogy közben jött Kovács Erzsi⁵⁵ férje, Kékesi Jancsi,⁵⁶ hogy csinálnak ősztől egy hosszú ORI-turnét. Ezt még elvállaltam.

Ekkoriban történt, hogy kint laktam Békásmegyeren, s Radics kibiciklizett hozzám. Lementünk sétálni a partra, mondta, hogy most már teljesen jól van. Én meg felajánlottam neki, ha végigcsináljuk a turnét, december végére csinálunk egy zenekart, és azt játsszunk, amit szeretünk. Semmi magyar szám, csak amit mi szívesen eljátszanánk. Ezt akarta ő is meg én is. Turné közben kaptam a hírt, hogy Radics meghalt.

Végül a nyolcvanas években a te pályád is véget ért.

Véget. De még egy mondat Radicsról. Én a Béke szállóban játszottam akkoriban. Béla felhívott. A Csepeli Munkásotthonban volt bulija, a Sakk-Mattal játszott. Azt akarta, hogy megnézzem. „Este kiviszünk kocsival, visszahozunk, a Békébe odaérsz fél tizenkettőre”. Kimentem, s már akkor láttam, mi újság...

A történet ott kezdődik, hogy amikor kiléptem a Sankó Beat Groupból, Bélának felvettek egy énekest meg egy basszusgitárost. Mindkettő nagyon jó volt. Ebből lett a Sakk-Matt együttes. De meglátszott, hogy Bélát magára hagytam, tehát hogy nem én voltam a főnök. Ez nagyon jót tett neki. Béla nagyon összeszedte magát, bizonyítani akart és bizonyított is, csak aztán annyi rajongója lett, aki istenítette, hogy kicsit elszállt vele a világ.

⁵² Ti. a balatonfüredi Marina Hotelbe.

⁵³ Bogár István (1937) zeneszerző.

⁵⁴ Ti. Vámosi János táncdalénekes és feleségével, Záray Mártával.

⁵⁵ Kovács Erzsi (1928–2014) táncdalénekes.

⁵⁶ Kékesi János (1942–2014) zongorista.

MTA BTK ZTI
20-21. századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport
IGNÁCZ ÁDÁM

Már tényleg Istennek hitte magát. Amikor én kimentem vele a Munkásotthonba, akkor már láttam, hogy bajban van, mert tudtam, hogy a közönség mit várt tőle. Nem igazán tudta, hogy mit csináljon. Fogta a két decis üveget, kirakta a hangfalra, és amikor nem jutott eszébe semmi, akkor ivott egyet. De a zene már nem volt nagy durranás. Akkorra a nagy ládából már öngerjedéssel, technikai trükkökkel sok minden kihozható volt. „Parasztkívítás”. Amíg Béla megállt egyenesen egy gitárral, ott volt az igazság. Ez viszont már csak szélhámosság volt. Láttam rajta, hogy ő is szégyelli, hogy valamikori önmagát le kell győznie, hogy meg hasonul. Azt gondolta, amit én: hogy ezt nem lehet csinálni, ebbe bele kell halni, mert ez hazugság. A közönség viszont őrjöngött, de a közönség állandóan őrjöng, mert az a dolga. Én inkább odavágnám a gitárt, és lemennék a színpadról. Szóval nehéz dolgok ezek. De nem történhetett másképp.